

Čierny Balog v Slovenskom národnom povstaní

Kapitola: Obranné boje a oslobodenie obce Čierny Balog

Od nedeľného popoludnia 28. až do pondelka večera 29. januára 1945, srdce domácich obrancov velilo – žiadny ústup. Aj život položiť pre záchranu svojich rodín, domovou a dediny.

Po rozbití nemeckých vojsk pri Klenovci tieto opustili jeho chotár včas ráno 28. januára 1945 dvoma smermi – prvým popod severnú stranu mohutného Klenovského Vepra (1338 m n.m.) cez Grúň na Bánovo. Vid' mapku v prílohe. Sovietska Červená armáda a Rumunská armáda sa pochodom vydala za touto skupinou Nemcov, ktorá smerovala do sedla Bánovo a vrch Bánovo (1038 m n.m.). Rumuni ju potom ďalej hnali na sedlo Diel a odtiaľ cez Pohronskú Polhoru do Brezna. Ako budeme uvádzať ďalej - Červená armáda (ČA) na požiadanie obrancov Čierneho Balogu sa v noci z 28. na 29. z tejto trasy odklonila a z Bánova sa vydala pochodom cez sedlo Diel, sedlo Chlpavice, dolinou Pomyvác, a Šaling na pomoc obrancom Čierneho Balogu.

Druhá veľká skupina ustupujúceho nemeckého 309 streleckého pluku, 208 divízie Wehrmachtu v sile jedného práporu, v množstve asi 700 dobre vyzbrojených vojakov sa naopak presúvala popod južnú časť Klenovského Vepra cez horské sedlo medzi Machnáčovým grúňom (1096 m n.m.) a Šopiskom (1083 m n.m.) do rozľahlého chotára Čierneho Balogu. Ťažkou horskou cestou sa brodili v 1,5 metrovom snehu v zástupe (husím pochodom), najprv smerom na vrch Il'kovú (778 m n.m.). Odtiaľ sa pravdepodobne spustili do doliny Za Pálenicami a nakoniec do stredu dlhej doliny Páleničnô. Túto ústupovú cestu si zvolili preto, že v doline Páleničnô smerom k prvej osade Čierneho Balogu – Dobroč boli horárne pred Sviniarkou, pred Molčanovou dolinou a pod Chmeľúsovým, kde ráтали s možnosťou odpočinku. Do cieľa k najvyššie položenej osade Dobroč mali stále viac než 6 km. Vzdialenosť z Klenovca do osady Dobroč cez hory poľnými cestami možno v lete prekonať za 5-6 hodín. V zime po zasnežených cestách na to treba aj dvojnásobok času.

Reálne hrozilo, že ak Nemci prídu do Čierneho Balogu skorej ako ČA, môžu to využiť na vypálenie známej partizánskej obce. To bol signál pre štáb obrancov, aby preskupili sily na úsek, kde sa očakával ich príchod. Z počiatku iba okolo 40 obrancov z radov milície, väčšinou povstaleckí vojaci sa začali pripravovať na odpor asi 500 metrov od posledného domu osady Dobroč, na začiatok doliny Páleničnô. Poloha vršku „pod Krátkym bánom“ so svahom pokrytým hustým smrekovým porastom, dobrým výhľadom a dostrelom na veľkú lúku pod ním, cez ktorú musia Nemci prechádzať, bola vhodným miestom na odpor a pascou proti presile.

V popoludňajších hodinách 28. januára sa Nemci už približovali k horárni pred Molčanovou, ktorá je asi 4,5 km od osady Dobroč. Spozoroval ich horár Ján Daniš. Keďže pochodovali v dlhom zástupe v skupinách po 50 osôb, nemohol presne zistiť ich počet. Do telefónu, ktorým boli navzájom pospájané horárne vo všetkých dolinách zahlásil na štáb obrancov, že sa približuje asi 50 - 100 Nemcov. Ich počet neskôr síce zvýšil, ale musel prerušiť telefonické vedenie, aby sa nedostal do podozrenia.

Kým sa ustupujúci nepriateľ priblížil k lokalite pod Krátky bán, uplynuli asi dve hodiny. To umožnilo prisunúť ďalšie jednotky, najmä partizánsky oddiel Nikolaja Radula zo Starej doliny, niekoľko partizánov z brigády Chruščov a členov 2. Čs. paradesantnej brigády z osady Medveďovo. Čím sa počet obrancov navýšil na cca 55 – 60 osôb.

Obrancom začal veliť štábny kapitán Dr. Ján Benko, príslušník 2. Čs. paradesantnej brigády, pochádzajúci z Trnavy. Podľa spomienok spisovateľa Petra Kováčika ho na tento post navrhli vysokí stranícki funkcionári - Karol Bacílek a Marek Čulen, ukrývajúci sa v bunkri v Starej doline, pod Klenovským Veprom. Pokladali ho za skúseného stratéga.

V nedeľu 28. januára poobede okolo 15 hod. sa začali na veľkú otvorenú lúku pred hlavne obrancov približovať prvé skupiny fašistov. Ich počet bol vyšší ako hlásil horár Daniš a nepriateľská presila sa stále narastala.

To postrašilo veliaceho štábného kapitána Benku, ktorý zhodnotil situáciu ako beznádejnosť odporu. Uvažoval asi takto. „... to je prehratý boj. Ak zvíťazia, pomstia sa na osadníkoch. To si nemôžem zobrať na svedomie. Ustupujeme do dediny!“. Niektorí ho poslúchli. Na okamih nastala mela.

Za obrancov z Čierneho Balogu rozhodne a energicky prehovoril v tom čase poručík Anton Kupec - Múranica domáci z osady U Medved'ov. Patril ku skúseným vojakom. Príslušník 1. Čs. armádneho zboru a 2. Čs. paradesantnej brigády v ZSSR. Uvedomil si, že ústup by umožnil Nemcom dostať sa do osady Dobroč a tam začať pre nich výhodnejší spôsob boja aj s možným vypálením celej dediny.

To bol dôvod, prečo sa vzoprel veliacemu dôstojníkovi a v rozhodujúcej, najkritickejšej chvíli sa rozhodol prevziať velenie, ale i zodpovednosť. Vyzval veliteľa štkt. Benku a jeho najbližších k návratu. K tomuto momentu v spomienkach uvádza, citujem: „...myslím, že som sa aj pištoľou musel vyhrážať. Ja osobne som túto situáciu hodnotil jednak z toho hľadiska, že som domáci a poznám terén, mám viac skúseností z frontu ako Benko a k tomu som cítil viac zodpovednosti k obyvateľom, preto som zobral na seba zodpovednosť veliteľa...“, koniec citátu.

Svojou rozhodnosťou a smelosťou strhol na svoju stranu najmä domácich obrancov. Boli to tí, čo na ústup nemali ani pomyslenia, prišli brániť svoje rodiny, domovy, celú obec. Pridal sa k nim aj Nikolaj Radul so svojim oddielom. Blízkosť ČA im všetkým vlievala veľkú silu a odvahu.

Tento moment – zmenu veliteľa pre začiatkom boja opísal Peter Jilemnický v románe Kronika. (Vid' zdroj č.3) Citujem: „...nie, nemal sa kapitán Beniač (štkt. Benko) prenáhliť! Nemal brať do úvahy iba suchý počet! Tu išlo o voľačo viac, ako o pomer ľudských síl, ba nerozhodoval tu ani počet zbraní. Srdce! Vôľa! Odvaha!“. Koniec citátu

S bojom sa nedalo otáľať, na otvorenú lúku sa už priblížilo asi 400 Nemcov na vzdialenosť 100 - 150 metrov. Nepriateľ sa priblížil na dostrel. Z Kupcovho hrdla sa vydral hlas, ktorého farba, ale aj sila ho samotného prekvapil a ešte viac odozva, ktorú vyvolal. Mohutné hurá a nečakaná paľba z guľometu, samopalov, pušiek. Náhlý útok zmiatol prekvapených Nemcov, ktorí idúc v zástupe sa stali ľahkým terčom. Chceli sa dostať z obklúčenia, ale hustá paľba ich prikovala k zemi. Nastala medzi nimi panika. V prvom okamihu sa nezmohli ani na odpor. Guľometčík Jozef Schön sa stal najväčšou pohromou nepriateľských vojakov, ale bol aj ich najčastejším terčom.

Pri tomto prvom stretnutí zanechali na lúke asi 60 mŕtvych, ostatní bezhlavo utekali nazad hore dolinou Páleničnô. Prvý útok Nemcov, bol aj vďaka momentu prekvapenia odrazený. Okolo 20. hodiny sa nemeckí vojaci znova pokúsili preraziť obranu, ale opäť narazili na húževnatý odpor.

Anton Kupec – Múranica spomína, tento prvý úspech našich obrancov bol pre nich veľkým povzbudením, lebo videli na vlastné oči ako vedia Nemci utekať, že nie sú neporaziteľní a viac si verili vo vlastné sily, čoho bolo treba pre ďalší boj. Pritom si ani neuvedomovali silu Nemcov, proti ktorej sa pustili do zápasu (vid' zdroj 1).

Po niekoľkohodinovom boji, keď sa už zotmel, bojisko utíchlo. Na strane obrancov bol ťažko ranený guľometčík Jozef Schön, ktorý zraneniu podľahol. Ukoristených bolo 10 guľometov, 16 pušiek, náboje..., všetko sa využilo pri následných útokoch.

Prvý úspech a odvaha obrancov mala v dedine veľký ohlas. Citujem kroniku obce strana 170: „...v dedine s napätím očakávali výsledok boja. Keď sa dozvedeli, že Nemci boli zahnaní, radosť bola veľká. Tu kto akú zbraň mal, z pod zeme vyhrabával a pridával sa, takže celá obec sa premenila na skutočný vojenský tábor“, koniec citátu. Teda obec, ktorá

bola v pohotovosti sa rýchlo začala mobilizovať. Všetci zdraví a schopní muži, ale aj ženy ponúkali svoje sily. Vyťahovali doma ukrývané zbrane, muníciu a zaraďovali sa medzi obrancov. Mnoho občanov sa rozhodlo ísť v ústrety ČA. Odpratávaním hlbokého snehu, začali uvoľňovať cestu - hore dolinou Šaling a jej pokračovaním cez dolinu Pomyváč, aby umožnili rýchly postup osloboditeľom od sedla Diel. Furmani zobrali svoje konské záprahy so saňami (vlačuhy) na zvezenie vojakov osloboditeľov.

Postupujúce jednotky ČA - 136. gardového pluku 42. gardovej divízie sa dostali po polnoci, teda už pondelok 29. januára, cez dolinu Pomyváč do horárne pred Boldiškou (asi 4 km od osady Dobroč). Tu potrebovali nevyhnutne, po namáhavej ceste hlbokým snehom, krátky odpočinok. Spojky z Čierneho Balogu oboznámili veliteľa divízie gardového plk. Bogorova so situáciou. Tento skrátil vojakom odpočinok a vydal rozkaz Pochod na Čierny Balog.

Tiež okolo polnoci z nedele na pondelok sa rozhodol nepriateľ zaútočiť na obec cez Repiská do doliny Brôtovo, ktorá vyúsťuje uprostred osady Dobroč. Noc bola mrazivá (okolo - 20°C), spln mesiaca zalial zasnežené lúky bledým svetlom. Zďaleka bolo vidieť množstvo čiernych uniforiem, ktoré sa približovali po bielom snehu. Bola to výhoda obrancov, ale vzbudzovala aj pocit hrôzy z veľkej presily. Obrana však bola sformovaná aj tu. Nemci na bojisku nechali 10 mŕtvych.

Nemci nocou ustúpili cez balockú Poľanu, do doliny Strakovô, odtiaľ do doliny Kríznô, povýše osady Pustô cez Bániky nad osadu Jánošovka. Tu sa už 29. januára o druhej v noci pokúšali prebiť do osady. Znova narazili na odpor a v boji stratili 18 vojakov.

Anton Kupec v spomienkach: „...boj trval celú noc. Boj bol tvrdý, lebo som musel svoje sily rozdeliť na veľkom priestore. Predsa sa nám podarilo obec udržať vo vlastných rukách. Môj úmysel bol nedovoliť Nemcom, aby sa dostali do dediny, lebo kým boli v teréne mali sme výhodu v tom, že nemohli zistiť naše sily. Využíval som toho, že kým som ja v dedine, mám možnosť skrytého manévru a Nemci boli vo voľnom teréne, alebo v lese. Ďalej nám do značnej miery pomohlo aj to, že v tú noc bol silný mráz, že automatické zbrane, hlavne guľomety prestávali fungovať. Naše po zahriatí v chalupe a vytretí do sucha znovu mohli strieľať, ale Nemci to urobiť nemohli. Takže vlastne mali vyradené guľomety aspoň čiastočne, keď nie úplne. Naši obrancovia sa mohli aj trochu ohriať, alebo nám domáci doniesli horúceho čaju“.

Pokračuje: „Svoje sily som maskoval aj tým, že na predpokladané smery pohybu Nemcov som poslal obsluhu s ľahkým guľometom s úkolom, aby zahájili paľbu pri zistení akéhokoľvek pohybu a potom sa vrátili. To sa mi znamenite darilo, že na každom mieste, kde bolo možné zaútočiť na dedinu sa objavili guľomety a keďže bola noc nedovolili si to preverovať, iste predpokladali, že keď sú v priestore guľomety je úsek silne bránený. Z toho sa mi uľavilo, lebo som už nemal ľudí na obsadzovanie ďalších prístupov do obce. Takto som podfukom Nemcov donútil obísť tri osady“. Koniec citátu

Nemecké vojsko sa nevzdávalo a pokúšali sa dostať do osady Vydrovo. Narazili na odpor. Pokračovali teda cez Urbanov vrch smerom na osady Dolina a Medved'ov, ale ani tu neprelomili obranu a stratili 11 mužov. Stále však boli nútení ustupovať v hlbokom snehu, neznámym horským terénom po južnom okraji 8 km dlhej dediny - pozdĺž riečky Čierny Hron.

Anton Kupec pokračuje: „Do tohto tanca došla asi okolo 8 hodiny spojka z Krámu, že tam došla jedna rota Nemcov (120 mužov) z Hronca. Podpálili budovu lesnej správy. To bol vrchol, už som nevedel ako ďalej, ale ešte som zobral jeden guľomet z doliny Vydrovo a družstvo partizánov a týchto som poslal na odvrátený koniec, aby zabránili prípadnému ďalšiemu preniknutiu Nemcov z Krámu do osady Balog. Bolo tam výhodné postavenie, lebo naprieč dolinou prechádza vysoký násyp štátnej cesty, takže prehradzuje celé údolie. Na oslobodenie osady Krám momentálne nebolo ani pomyslenie“.

Po krvavom nedeľnom popoludní a odrážaní útokov počas celej noci, svitalo pondelkové dopoludnie 29. januára nádejou. Konečne okolo 11-tej hodine sa objavili ohlásené sovietske hliadky. Do dediny vstúpila ČA. Skončilo 20 hodín neistoty a utrpenia počas ktorých si obyvatelia Čierneho Balogu predovšetkým vlastnými silami bránili svoje obec....

Citujem obecnú kroniku strana 171: Odhodlanie obyvateľov ubrániť obec proti presile bolo posilnené zvesťou, ktorá pôsobila hromovým účinkom na každého - osloboditeľská ČA vstúpila do chotára našej obce! Prichádzala do osady Dobroč, kde sa len pred niekoľkými hodinami bojovalo. Obyvateľstvo ich radostne vívalo. Objímali sa ženy, dievky. Dievky obsypávali bozkami vojakov starých i mladých a objímal chlap chlapa. Nebolo jediného, v ktorom oku by nebolo slzy“, koniec citátu.

Obyvateľov sa teda zmocnila radosť a nadšenie, čo násobilo ich sily. Do večera už spoločne s ČA oslobodili aj osadu Krám“. Nepriateľ v Kráme stratil 30 mužov. Zvyšok ustúpil do obce Hronec na dolnom toku riečky Čierny Hron.

Vďaka rýchlemu postupu jednotiek ČA a húževnatému odporu domácich obrancov a partizánov, bol Čierny Balog večer 29. januára 1945 oslobodený a zachránený pred skazou.

Ako sa podarilo pokoriť toľkú nemeckú presilu ?

Premyslenou, hoci riskantnou stratégiou a najmä odvahou obrancov z Čierneho Balogu, ktorá vyvierala zo srdca a lásky – brániť svoje rodiny, domovy a obec. Navyše bolo množstvo snehu, treskúci mráz a dobrá viditeľnosť pri splne mesiaca. Obrancovia so zbraňami obsadili miesta, odkiaľ dobre videli prichádzajúcich nemeckých vojakov. Tí boli vysilení po niekoľko hodinovom pochode vo vysokom snehu horami od Klenovca. Od mrazu im zlyhávali zbrane. Vôbec netušili ako málo, aj to len dobrovoľníkov z radov milície, povstaleckých vojakov a partizánov proti nim bojuje. Zrejme mylne usúdili, že ich do Čierneho Balogu predbehla Červená armáda, preto keď sa dostali pod paľbu, v panike bežali späť do hôr. Toto všetko pomohlo najmä domácim obrancom, ktorí si v podstate sami oslobodili svoju dedinu.

Rýchle oslobodenie Čierneho Balogu, víťazstvom obrancov, ktorým v závere popoludní 29. januára pomohol aj príchod Červenej armády, významne pomohlo oslobodeniu hornej časti Horehronia. Otvorilo cestu k mestu Brezno z južnej strany. Nemecké vojská museli urýchlene opustiť dolinu od Červenej Skaly a Tisovca po Brezno, inak by sa dostali do obkľúčenia. Svedčí o tom fakt, že jedenásť obcí má spoločný dátum oslobodenia 30. január 1945.

Ráno 31. januára o 4. hodine od Čierneho Balogu a Pohronskej Polhory zahájila ČA a Rumunská armáda útok na Brezno. V poobedňajších hodinách bolo mesto akože oslobodené, ale to je už iná kapitola vojnových útrap.

Aké obete priniesla vojna? Počas 2. Svetovej vojny v Čiernom Balogu zahynulo 54 miestnych ľudí, z nich 12 židovského pôvodu, ktorých deportovali do koncentračných táborov. Pozdĺž tzv. Cesty smrti sa odhaduje viac ako 80 zastrelených partizánov a povstaleckých vojakov. K obetiam patrí aj približne 60 upálených Rómov. V chotári obce padlo takmer 170 nemeckých vojakov.

V roku 1947 bol Čierny Balog označený za povstaleckú obec. Krutosť a obete vojnovkej doby tu pripomínajú – pamätník padlých v 1. Svetovej vojne, pamätná tabuľa na

Pamiatku obetiam 2. Svetovej vojny z obce Čierny Balog, dva veľké monumentálne pamätníky, dva hromadné cintoríny – prvý padlých povstaleckých vojakov, druhý partizánov. Trinásť samostatných pomníkov padlých. Rozosiata sú v celom 144 km² rozsiahlom horskom chotári obce. Obyvatelia obce prechovávajú úctu k pamätným miestam bojov a ich hrdinom.

Spracované z údajov uvádzaných v publikácii:

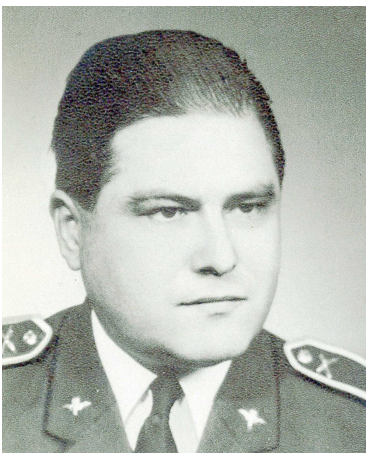
Milan Kováčik – Čierny Balog v Slovenskom národnom povstaní. Rok 2014

Zoznam zdrojov informácií a literatúry z ktorých je zostavená táto kapitola publikácie:

- 1./ Spomienky Antona Kupca – Múranicu (09.12.1919 + 19.10.1990)
- 2./ Spomienky spisovateľa Petra Kováčika (nar. 06.06.1936)
- 3./ Peter Jilemnický – Kronika. Vydavateľstvo Mladé letá 1961.
- 4./ Nikolaj S. Radul – Blčiaci Rudohorie. Vydavateľstvo Osveta 1979
- 5./ Kronika obce Čierny Balog
- 6./ Peter Kováčik – Jablká nášho detstva. Vydali Mladé letá roku 1977
- 7./ Ján Zemko a kolektív - Čierny Balog, partizánska obec - Vydavateľstvo Osveta 1975.

Spracoval: Milan Kováčik – Komovkove

Čierny Balog 26. augusta 2017

guľometčík Jozef Schön

Anton Kupec – Múranica

Nikolaj
Radul

